

PSİKANALİZ BULUŞMALARI **12**

dönüşüm

BAĞLAM

Bağlam Yayınları 465
Psikanaliz Buluşmaları - 12
Dönüşüm
ISBN 978-605-9911-60-3

Dönüşüm
Yayına Hazırlayan: Adile Uyar
Yayın Kurulu: Talat Parman, Ayça Gürdal Küey, Behice Boran, Evrem Tilki,
Vehbi Keser, İlker Özyıldırım

Dönüşüm dosyası, İstanbul Psikanaliz Derneği tarafından
6 Kasım 2015 tarihinde düzenlenen *Dönüşüm* başlıklı
İstanbul Psikanaliz Buluşmaları toplantı metinlerinden oluşmuştur.

Birinci Basım: Kasım 2019
Kitap Tasarımı: Canan Suner
Baskı: Umut Kağıtçılık Sanayi Ticaret Ltd. Şti.
Fatih Cad. Yüksek Sok. No: 11/1 Başakhan Merter/İstanbul

Yayınevi Sertifika Numarası: 44685
Matbaa Sertifika Numarası: 45162

BAĞLAM YAYINCILIK Hobyar Mah. Narlıbahçe Sok. No: 9/3 Cağaloğlu/İstanbul

Tel: (0212) 513 59 68 / 244 41 60 Tel-Faks: (0212) 243 17 27

Web: www.baglam.com e-mail: baglam@baglam.com

SUNUŞ

Transformasyonlar Kavramının Ortaya Çıkışı

Bion seanslarda olup bitenin esas olduğunu, psikanalistin seanslardaki temel meşguliyetinin gerçekleşme (realization) olarak adlandırılan emosyonel deneyim¹ (emotional experience) olması gerektiğini belirtir. ² Psikanalist ve hastanın bir aradalığı ile oluşan bu deneyimin nasıl ve neye evrildiğini ve de ne olduğunu mercek altına alır. Emosyonel deneyimi çok yönlü ele alma ihtiyacı daha ötesi bunu diğer psikanalistlerle de ele alınabilecek şekilde tanımlama ihtiyacı transformasyon ve değişmez (invariant) kavramlarını irdelediği Transformasyonlar³-Öğrenmeden Büyümeye Değişim (Transformations-Change From Learning to Growth) kitabını ortaya çıkarmıştır.⁴

Bion transformasyonları psikanalitik teorisinin gövdesine ait bir kavram olarak değil seanslardaki zihinsel fenomenlerin psikanalitik gözlemine yönelik bir yöntem olarak ortaya atmıştır. Ancak kavram zaman

¹ Bion emotional kelimesini bilinenden farklı anlamlarda kullandığı için olduğu gibi bırakılmıştır. Bion için emosyon, öncelikle kişiliğin işlevidir (Bion, 1962, s. 93); emosyonel deneyim ise ilişkiden ayrı tutularak kavranamaz (Bion, 1965, s. 42). Bion emosyonel deneyimden bahsettiği zaman en az iki kişi söz konusudur. Bion'un bahsettiği emosyonel deneyim, α -işlevi sayesinde α -elemenlara transforme edildikten sonra rüya düşüncelerine, uyanıklıktaki bilinçdışı düşünmeye ve hafızaya kaynaklık eder. (Bion, 1962, s. 54) Sandler, Bion'un emotion kelimesini Freud ve Klein'dan ödünç aldığına, ancak tek başına emotion şeklinde değil, sıklıkla tamlama olarak "emotional experience" şeklinde kullandığına dikkat çeker ve gerçeğin idrak edilmesi meselesiyle doğrudan bağlantılı olduğunu vurgular. Ayrıca Bion emotion ile feeling sözcüklerini farklı anlamlarda kullanır. (Sandler 2005 s. 263-268, s. 298)

² W. R. Bion, *Transformations Change From Learning to Growth*, William Heinemann Medical Books, London, 1965, s.4-7.

³ Latince transfiguratio'dan köken alan transformasyon sözcüğündeki trans kısmı bahsi geçen figürin-formun hem bir değişimini hem de değişimin sürekliliğini ifade eder. Bion'un transformasyon tanımı öğrenmeden büyümeye değişime dairdir. Türkçe'de dönüşüm kelimesi anlatılmak istenen bu durumu tam olarak karşılamaz, biçim dönüşümü çevirisi ise Bion'un bahsettiği kavramın yanlış anlaşılmasına sebep olacağından transformasyon sözcüğü tercih edilmiştir.

⁴ Bion, a.g.e., 1965.

içinde gözlemsel teorisinin sınırlarını aşmış, psikanalitik teoride merkezi denebilecek bir konuma yerleşmiştir.⁵

Transformasyonlar-Öğrenmeden Büyümeye Değişim kitabından önce yazdığı iki kitap da göz önüne alındığında, Bion aslında birbirinin devamı kabul edilebilecek üç kitap yazmıştır. Bu kitaplarında önce deneyimi sonra deneyimden öğrenmeyi daha sonra da öğrenmeden büyümeye olan değişimi akışkanlık içinde kavramsallaştırmıştır: *Gruplardaki Deneyim* (Experience in Groups), *Yaşayarak Öğrenmek* (Learning From Experience), *Transformasyonlar-Öğrenmeden Büyümeye Değişim* (Transformations - Change From Learning to Growth).^{6,7,8}

Grotstein ise Bion'un, psikanalitik düşünmenin durgunluğunu akıcı (hareketin ve değişikliğin sürekliliği manasında) hale getirmek ve "deneyimlerden öğrenilen" ara süreçleri anlamamıza yardımcı olmak yani deneyimlerimizi nasıl hazmettiğimizi ve onları emosyonel anlama ve nesnel değere nasıl metabolize ettiğimizi anlamak için transformasyonlar kavramına başvurduğunu belirtir.⁹

Transformasyonun Tanımı

Bion transformasyonu kişiliğin işlevi olarak tanımlar. Bion'un transformasyon tanımı işleve dair bir tanımdır. Transformasyon kelimesinin içinde geçen "form" nedeniyle biçimle karıştırılmaması gerektiğini belirtir. Resim ve geometrideki form-biçim ile ilgisi olmadığını özellikle ifade eder.¹⁰ Bion için transformasyon en kısa tanımıyla reprezentasyon¹¹ süreçlerinin tamamıdır.¹² Teorilerin yanlış

⁵ W. R. Bion, *Transformations Change From Learning to Growth*, William Heinemann Medical Books, London, 1965, s.34.

⁶ W. R. Bion, *Experiences in Groups*, Routledge, New York, 1961.

⁷ W. R. Bion [1962] *Yaşayarak Öğrenmek* (Learning From Experience), çev. L. İ. Ekin, T. Güvenir, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2014.

⁸ Bion, a.g.e., 1965.

⁹ J. S. Grotstein, "Chapter 20 Transformations", *A Beam of Intense Darkness Wilfred Bion's Legacy to Psychoanalysis*, Karnac, London, 2007, s.213-215.

¹⁰ Bion, a.g.e. 1965, s.12.

¹¹ Bahsi geçen transformasyon kavramının ele alınmasında, sözcüğün iki sözcüklü yapısı ile representation sözcüğünün iki sözcüklü yapısı arasındaki benzerlik önemlidir. Bu sebeple representation sözcüğünün kullanımı bu metin için tercih edilmiştir. Bahsedilen durum transformation: formation->trans-formation, representation: presentation->re-presentation (sunum->yeniden sunum) şeklindedir.

yönlendirmesini bertaraf etmek için her zaman klinik ile teori arasında doğru köprüler kurulmasını sağlayacak yöntemler yaratma uğraşısı içinde olmuştur. Bu nedenle psikanalize dair olguları kavramsallaştırarak, oluşan kavramlar üzerinden konuşmak istemiştir. Farklı teorilerin birlikte konuşulabilmesi için böyle kavramlara ihtiyaç olduğunu düşünmüştür. Buna paralel olarak, Bion için kendi deneyimini (hem psikanalistin hem hastanın) diğerine nakletmek de merkezi konumdadır. Nakletmek ve nakletme süreçlerinin de kavramsallaştırılması gerekir. Şimdi transformasyon tanımını biraz daha genişletirsek, transformasyon bir yanıyla emosyonel deneyimlerimizi diğerine nakledeken kişiliğimizin işlevi olarak oluşturduğumuz reprezentasyon süreçlerinin tamamıdır.

Reprezentasyon süreçlerini anlayabilmek hem reprezentasyonu hem de reprezante edilenin ne olduğunu anlamamıza yardımcı olacaktır. Bion, transformasyonlar teorisi ile fenomenler silsilesini aydınlatmak ister. Fenomenler arasındaki bir bağın veya bir boyutun anlaşılmasıyla bu silsiledeki diğer fenomenlerin anlaşılmasının mümkün olabileceğini ifade eder. Tüm bu sorgulamalarında üzerinde durduğu konu, psikanaliz seansındaki transformasyonların doğasıdır.¹³

Transformasyonlar teorisinde esas vurgu emosyonel deneyim ve onun reprezentasyonunda değil, o emosyonel deneyimin nasıl ve neden ya da hangi süreçlerden geçerek ve kişiliğin işlevi olarak o reprezentasyona transforme olduğudur. Bu durumu ışığın, içinden geçtiği maddenin yoğunluğuna bağlı olarak kırılma açısının değişmesine benzetebiliriz.

Reprezentasyon sürecini belirleyen biri diğerinden ayrı düşüntülemeyecek, transformasyon ve değişmez (invariant) kavramlarıdır. Bu ikisi arasında paradoksal gibi görünen dinamik bir ilişki vardır. Transforme olan şey reprezentasyonlar silsilesinden geçerken aynı zamanda değişmeden kalır. Bu yüzden değişmez (invariant) neyin transforme edildiğini tanımlamamızı da sağlar. Her ne kadar psikanalitik pratikte

¹² W. R. Bion, *Transformations Change From Learning to Growth*, William Heinemann Medical Books, London, 1965, s.34.

¹³ Bion, a.g.e, 1965, s.34.

temel vurgu transformasyon kavramı üzerinde olsa da transformasyonun konusu değişmezdir (invariant).

Transformasyonlar aracılığıyla psikanalitik deneyimden psikanalizin yorumuna anlam aktarımı olurken yani orijinal deneyimin bazı yönleri transforme edilirken değişmezler (invariantlar) orijinal anlamın tanınmasına izin verir.¹⁴

T, T α ve T β

Transformasyonu daha ayrıntılı ele alabilmek için üç işaret kullanılır:

T işareti transform eylemi ve nihai ürünü içeren total işlem için,

T α işareti transformasyon süreci için,

T β işareti nihai ürün için kullanılır.

Ayrıca bu üç kullanım analist ve hasta için a (analyst, analist) ve p (patient, hasta) harfleriyle ayrıştırılır: Ta, T α , T β ve Tp, Tp α , Tp β .

Seans sırasında olup bitenleri seansın mutlak gerçekleri olarak da tarif eden Bion mutlak gerçeklerin ne olduğunun ise asla tam olarak bilinemeyeceğini belirtir ve O işareti ile tanımlar.¹⁵ Hastanın hakkında konuştuğu şeyin O olduğunu, O'nun hastayı etkilediğini ve Tp α ile reprezante edilen süreç tarafından hastanın etkiyi transforme ettiğini ve neticesinde Tp β 'nin reprezentasyonunun anlaşılabilir olduğunu ifade eder.

Psikanalizde O'nun (bilinemeyen emosyonel deneyim) hasta ve analist arasında paylaşılan bölümünün önemli olduğunu belirten Vermote, ikiliden her birinin bu emosyonel deneyimden farklı transformasyonlar geliştirdiğini belirtir. Hatta psikanalizin böyle transformasyonların derlemesi olarak kabul edilebileceğini ifade eder.¹⁶

¹⁴ B. Priel, "Transformation and Invariance in Creative Translations and Analytic Interpretations: A Bionian Reading of Borges and Cervantes". *Int. J. Psycho-Anal.*, 94(6): 1115-1127, 2013.

¹⁵ W. R. Bion, *Transformations Change From Learning to Growth*, William Heinemann Medical Books, London, 1965, s.15.

¹⁶ R. Vermote, "Part II 6 Transformations". *Reading Bion*, Routledge, Oxon, 2019.

Bion'da Düşünce ve Düşünme

Transformasyon kavramını anlayabilmek için Bion'un düşünce ve düşünme süreçlerine dair kendi ifadelerine biraz daha yakından bakmak gerekir:

---Bion'a göre, düşünce alanı, olmayan-şey (no-thing) tarafından işgal edilen bir alan olarak düşünülebilir; belirli bir olmayan-şey (no-thing) tarafından işgal edilen alan "sandalye" veya "kedi" veya "nokta" veya "köpek" kelimeleri gibi işaretlerle belirtilir. Bu alanı alan algısı çağrışımlarından özgürleştirme girişimi "düşünce" veya "düşünme" veya "zihinde" gibi kavramların kullanılmasıyla desteklenir, ancak düşünce olmayan-şeyin "yerine..." uygun çağrışımların yarı gölgesi olmaya devam eder. Bu aynı zamanda ifade edilen duygular için de geçerlidir. Psikanaliz şey ve olmayan-şey *ilişkisiyle* uğraşır. Olmayan-şeye tahammül eden kişilik olmayan-şeyi kullanabilir ve bu sayede düşünceler diyebileceğimiz şeyleri kullanabilir. Bunu yapabildiği için düşünce tarafından işgal edilen "alanı" doldurmaya çalışabilir; bu da alanın, çizginin, noktanın "düşüncesinin" ona yaklaşmak için hissedilen realizasyon ile eşleştirilebilmesini mümkün kılar.¹⁷

---Bion Freud'un düşünmeyi gerçeklik ilkesinin egemenliği ile ilişkilendirdiğini vurgular; düşünmenin itkinin (impulse) farkındalığı ile bunun doyurulması için gerekli eylemin arasına giren aşama olduğunu gösterdiğini; düşünmenin hayal kırıklığı üzerindeki iyileştirici etkisine dikkat çektiğini belirtir. Düşünmenin yokluğu ise hayal kırıklığını artırır.¹⁸

---Bion için, nesnenin yokluğunda iş yapabilmek için sözcükleri ve düşünceleri manipüle etme anlamında düşünmek, hastanın yapamadığı şey gibi görünmektedir. Bu tür hastaların anıları değil, sadece sindirilmemiş unsurları (facts) vardır.¹⁹

---Bion, psikanalitik düşünmenin nesnenin varlığında daha ileri çalışmayı kolaylaştırmak, nesnenin yokluğunda ise çalışmayı sağlayabil-

¹⁷ W. R. Bion, *Transformations Change From Learning to Growth*, William Heinemann Medical Books, London, 1965, s.106.

¹⁸ Bion, a.g.e., 1965, s.39.

¹⁹ Bion, a.g.e.,1965, s.41.

mek için başvurulacak kayıt ve kurallar metoduna gereksinim duyduğunu belirtmiştir. Transformasyonun kayıt alma, kayda geçirme, kişisel ve kişilerarası iletişim, bilgi arayışı gibi pek çok işlevi vardır.²⁰

---Psikanalistin alanı bir insanın duyu izlenimlerini (sense impressions) aldığı nokta ile olagiden transformasyonu ifade ettiği nokta arasındaki alandır. Bu gözlemin ilkeleri ister resim, müzik, matematik, heykel isterse iki kişi arasındaki ilişki olsun, ister sözlü olarak isterse başka yolla ifade edilmiş olsun aynı olmalıdır.²¹

Transformasyonların Modellenmesi

Bion yukarıda bahsettiği aynılık sebebiyle transformasyon ve değişmez (invariant) kavramlarını sanattan ve bilimden örneklerle modelleyerek açıklar. Monet'nin Gelincikler (Coquelicots, 1873) tablosu, aritmetik, geometri, biyolojik sistemler bunlardan birkaçıdır. Monet'nin tablosu ele alınırsa, ressamın esas deneyiminin gelincik tarlasına bakması olduğunu, bu deneyiminden boyalarıyla tuvalinde bir manzara resmi ortaya çıkarmasının transformasyon sürecine denk düştüğünü ve ayrıca ressamın sanatsal kapasitesi sayesinde gördüğü manzarayı resme (representation) transforme etmiş olduğunu ifade eder.²²

Monet Gelincikler tablosunu yapmasaydı yani gelincik tarlasına ait izlenimlerini bizim de görebileceğimiz manzara resmine transforme etmeseydi ne olurdu? Elbette bu izlenimler ressam haricindekiler için görünmez ve bilinmez kalacaktı. Sayers bu açıdan psikanalistlerin de analizanlarının zihninde neler olup bittiğiyle ilgili izlenimlerinin sessiz bilincini, duyulabilecek yorumlara transforme ettiklerini belirtir.²³ Ona göre manzaranın, çizimin veya resmin etkisi sadece görülmesine de bağlı değildir. Kişinin bunu doğrudan mı deneyimlediğine yoksa sadece fotoğrafına mı baktığına göre de değişir. Bu açıdan, Bion'un resmin gelinciklerle ilgili olduğunun bilinmesi ile resmin kendisinin deneyim-

²⁰ Bion, a.g.e., 1965, s.39, 44.

²¹ W. R. Bion, *Transformations Change From Learning to Growth*, William Heinemann Medical Books, London, 1965, s.46.

²² Bion, a.g.e., 1965, s.5.

²³ J. Sayers, "Section IV-Aesthetic 14-Bion's transformations:art and psychoanalysis". *Bion Today*, s.255-279, Routledge, East Sussex, 2011.